

Dr. sc. Lidija Runko Luttenberger / Ph. D.

Komunalac d.o.o. Opatija
St. Lipovica 2, 51410 Opatija

Dr. sc. Axel Luttenberger / Ph. D.

Sveučilište u Rijeci / *University of Rijeka*
Pomorski fakultet Rijeka / *Faculty of Maritime Studies Rijeka*
Studentska 2, 51000 Rijeka
Hrvatska / *Croatia*

Prethodno priopćenje
Preliminary communication

UDK / *UDC*: 502.171(100)

Primljeno / *Received*:
7. ožujka 2012. / *7th March 2012*

Odobreno / *Accepted*:
18. travnja 2012. / *18th April 2012*

ZEMLJOCENTRIČNI PRISTUP ZAŠTITI OKOLIŠA

EARTH-CENTRIC APPROACH IN ENVIRONMENTAL PROTECTION

SAŽETAK

U radu se razmatraju postignuća zemljocentričnog pristupa zaštiti okoliša, s posebnim osvrtom na Univerzalnu deklaraciju o pravima Majke Zemlje iz 2010. godine. Analiziraju se teorijske osnove zemljocentričnog pristupa i novi pristup nazvan pravo divljine. Kao novi oblici zaštite prava Zemlje, navode se pomaci u načinu reguliranja prirođenih prava u Boliviji i Ekvadoru, te primjeri prakse postupanja središnjih i lokalnih vlasti. Naglašava se odgovornost za zaštitu okoliša s motrišta stavljanja prirode u središte vrednota zaštite sustava. Autori se zalažu da se dosadašnje pravo zaštite okoliša unaprijedi dosezima zemljocentričnog sustava, uz ustrojavanje novog institucionalnog okvira očuvanja prirode i čovjekova okoliša na globalnoj i nacionalnoj razini.

Ključne riječi: *zemljocentrični pristup, zaštita okoliša, prava Majke Zemlje, pravo divljine, odgovornost*

SUMMARY

The paper examines the achievements of Earth-centric approach to environmental protection, with particular reference to the 2010 Universal Declaration of the Rights of Mother Earth. Analysis is made of the theoretical basis of the Earth-centric approach and of the new approach distinguished as wild law. The advances in method of regulating inherent rights in Bolivia and Ecuador are quoted as new features of protecting the Earth rights, together with the practice of acting by central and local authorities. The liability for environmental protection is accentuated from the viewpoint of placing nature in the centre of system protection values. The authors advocate that present environmental law be upgraded by achievements of the Earth-centric approach, and that the new institutional framework for preserving the nature and human environment be instituted at global and national level.

Key words: *Earth-centric approach, environmental protection, Rights of Mother Earth, wild law, liability*

1. UVOD

Konferencija Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama održana 2009. u Kopenhagenu nije polučila rezultate, pa je i kao rezultat toga nezadovoljstva sazvana Svjetska narodna konferencija o klimatskim promjenama i pravima Majke Zemlje u Kočabambi, Bolivija, gdje je u prisustvu od oko 32.000 ljudi i uz aktivnu ulogu latinoameričkih indijanskih zajednica, 2010. godine proglašena Univerzalna deklaracija o pravima Majke Zemlje [1]. Štoviše, brojne države predlažu da Ujedinjeni narodi usvoje Univerzalnu deklaraciju o pravima Majke Zemlje kao nadopunu Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine [2] uz isticanje da se ljudska prava mogu štititi samo ukoliko se zaštite i prava ekoloških zajednica¹ na postojanje i njihova uloga u doprinosu zdravlju i cjelovitosti Zemlje [4]. S obzirom na sadašnju težnju da se priroda komercijalizira u ime zelene ekonomije², nikakva rasprava o zelenoj budućnosti, zelenoj tehnologiji, zelenim radnim mjestima i zelenoj ekonomiji ne može otkloniti činjenicu da glavnina vodećih ljudi u poslovnom svijetu, državnih lidera, te dužnosnika Ujedinjenih naroda i Svjetske banke i dalje promiče razvoj kao jedini svjetski gospodarski i razvojni model [5]. Nastojimo riješiti problem čineći ono isto što nas je izvorno dovelo do problema [6].

¹ Ekološka zajednica se definira kao skupina vrsta u stvarnoj ili potencijalnoj interakciji, a žive na istom mjestu. Zajednica je povezana mrežom utjecaja koje vrste vrše jedna na drugu [3].

² Iako postoje mnoge definicije o tome kakva bi se zelena ekonomija dobro uklopila u zemljocentričnu viziju, mnogi koji posjeduju vlast i moć danas koriste taj izraz da bi u biti zaštitili sadašnji ekonomski sustav koji promiče veći rast, proizvodnju i globalnu trgovinu. Obrazloženje je da ne postoji potreba za promjenom načina života ili obuzdavanjem globalne proizvodnje i trgovine, već da jednostavno moramo zamijeniti lošu tehnologiju s dobrom i onda možemo neometano zadržati naše ekonomske i razvojne modele nedirnutima. Politički vođe i njihovi moćni poslovni savjetnici nastavljaju promovirati međunarodne trgovinske i investicijske sporazume koji ne samo da ograničavaju domaće vlade da zaštite prirodni svijet zbog straha da bi se takvu zaštitu moglo doživjeti kao "trgovinsku prepreku", već također stavljaju u povlašten položaj industriju "zelenih" tehnologija koja će biti potrebna za čišćenje ekosustava kojega odbijamo zaštititi [5].

1. INTRODUCTION

The 2009 UN Climate Change Conference in Copenhagen failed to yield results, and as a result of such discontent among others, the World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth convened in Cochabamba, Bolivia, where in the presence of some 32 000 people and amid active role of indigenous communities of Latin America, the 2010 Universal Declaration of the Rights of Mother Earth was proclaimed [1]. Indeed, a number of countries are proposing that the Universal Declaration of the Rights of Mother Earth be adopted by the UN to complement the 1948 Universal Declaration of Human Rights [2], pointing out that human rights can only be sustained if the rights of ecological communities¹ to exist and to play their role in contributing to the health and integrity of Earth are defended [4]. With the current trend of commodifying a nature in the name of green economy², no amount of talk of green futures, green technology, green jobs and a green economy can undo the fact that most business and nation state leaders, as well as United Nations and World Bank officials, continue to promote growth as the only economic and development model for the world [5]. Were trying to fix a problem by doing the same things that got us into the problem in the first place [6].

¹ An ecological community is defined as a group of actually or potentially interacting species living in the same place. A community is bound together by the network of influences that species have on one another [3].

² While there are many definitions of what a green economy could look like that fit very well with an Earth-centered vision, many in power now use the term to essentially protect the current economic system that promotes more growth, production and global trade. There is no need to change our lifestyle or to curb global production and trade, goes the argument; we simply have to replace bad technology with good technology and we can keep our economic and development models intact. Political leaders and their big business advisors continue to promote international trade and investment agreements that not only limit the ability of domestic governments to protect the natural world for fear such protection may be seen as a "trade barrier", but also award the trade in "green" technology that will be needed to clean up the ecosystem we refuse to protect [5].

2. RAZVITAK ZEMLJOCENTRIČNOG PRISTUPA ZAŠTITI OKOLIŠA

Pojam zajedničkog dobra, nekadašnji pogled na život, ponovo se izdiže kao smjela nova ideja³. U suštini je to sustav funkcioniranja života na Zemlji koji se usredotočuje na ono što dijelimo, a ne na ono što posjedujemo kao pojedinci. Zajedničko dobro je danas sve prisutnije diljem svijeta, ne samo u domorodačkim i seoskim društvima gdje je to temelj dnevnog življenja, već i u tehnološki naprednim zemljama [7]. Pristup zajedničkog dobra se temelji na poimanju da zajednička baština ne može “pripadati” nikome [5]. Samim tim što smo pripadnici ljudske obitelji, svi imamo prava na određenu zajedničku baštinu, bilo da je to atmosfera i ocean, slatka voda i genetska raznolikost, odnosno kultura, jezik i mudrost. U većini tradicionalnih zajednica se pretpostavljalo da ono što pripada pojedincu pripada svima. Središnje obilježje zajedničkog dobra je potreba za pažljivim skupnim gospodarenjem zajedničkim dobrima od strane onih koji ih koriste, te omogućavanje pristupa koje se temelji na nizu prioriteta koje određuje zajednica. Zajedničko dobro nije besplatno za sve. Ono je ukorijenjeno u razboritoj i istinskoj procjeni stvarne štete koja je već počinjena svjetskoj biološkoj baštini, kao i na saznanju da našim ekosustavima treba upravljati i dijeliti ih na način koji ih štiti sada i zauvijek [8].

Prema zemljocentričnom modelu bi se biološka raznolikost štitila kao svjetsko zajedničko dobro i kao strogo upravljani i pravednije podijeljeni javni fond⁴. Zemljocentrični model ide dalje od prava o zajedničkom dobru koje se obično tumači kao sredstvo za zaštitu prava pristupa javnosti nekim prirodnim zajedničkim dobrima kao što su parkovi i obale, ali ne i sama zajednička dobra. Traži se pravna osnova koja priznaje prirodna prava okoliša, drugih

³ Dobitnica Nobelove nagrade Elinor Ostrom koristi izraz “udruženog resursa” za upućivanje na prirodan ili umjetni sustav resursa koji je dovoljno velik da bude skup (ili ne i nemoguć), kako bi se isključilo potencijalne korisnike od stjecanja koristi njihovom uporabom.

⁴ Doktrinu o zajedničkom dobru je prvi put kodificirao Car Justinijan 529. godine koji je izjavio: “Prema zakonima prirode, sljedeće stvari su zajedničke cijelom čovječanstvu: zrak, tekuća voda, more i posljedično morske obale”. Američki sudovi su se pozivali na Doktrinu o javnom dobru kao “uzvišenoj, značajnoj i stalnoj obvezi” i držali su da države imaju vlasništvo nad zemljištem ispod plovnih putova “kao dobro naroda Države” [8].

2. THE EVOLUTION OF EARTH-CENTRIC APPROACH TO ENVIRONMENTAL PROTECTION

The Commons as an old way of looking at life is now being heralded as a bold new idea³. In essence, it's an operating system for life on Earth that focuses on what we share, rather than on what we own individually. The Commons flourishes all around the globe today, not just in indigenous and peasant societies where it is the foundation of daily life, but also in technologically advanced nations [7]. The commons approach is based on the notion that common heritages cannot “belong” to anyone [5]. Just by being members of the human family, we all have rights to certain common heritages, be they the atmosphere and oceans, freshwater and genetic diversity, or culture, language and wisdom. In most traditional societies, it was assumed that what belonged to one belonged to all. A central characteristic of the Commons is the need for careful collaborative management of shared resources by those who use them and allocation of access based on a set of priorities set by the community. A Commons is not a free for all. It is rooted rather in a sober and realistic assessment of the true damage that has already been unleashed on the world's biological heritage as well as the knowledge that our ecosystems must be managed and shared in a way that protects them now and for all time [8].

Earth-centred model would protect biological diversity as a global commons and a strictly managed and more equitably shared public trust⁴. The Earth-centered model goes beyond commons law, which is usually interpreted to mean protecting the right of access by the public to certain natural Commons, such as parks and waterfronts, not the Commons itself. The quest is a body of law that recognizes the inherent rights of the environment, other species and

³ Nobel Prize winner Elinor Ostrom uses the term “common-pool resource” to refer to a natural or man-made resource system that is sufficiently large as to make it costly (but not impossible) to exclude potential beneficiaries from obtaining benefits from its use.

⁴ The Public Trust Doctrine was first codified in 529 A.D. by Emperor Justinian who declared: “By the laws of nature, these things are common to all mankind: the air, running water, the sea and consequently the shores of the sea.” U.S. courts have referred to the Public Trust Doctrine as a “high, solemn and perpetual duty” and held that the states hold title to the lands under navigable waters “in trust for the people of the State” [8].

vrsta i same vode izvan okvira njihove korisnosti za ljude [5].

Godine 1972. je profesor Christopher Stone napisao članak pod naslovom “Trebaju li stabla imati pravnu legitimaciju?” [9] iznoseći sljedeće: “Činjenica je da svaki put kada se javi pokret za dodjelu prava nekom novom ‘subjektu’, prijedlog obavezno zvuči čudno ili zastrašujuće ili smiješno. To je djelomično stoga jer sve dok obespravljena stvar ne dobije svoja prava, sagledavamo je samo kao stvar koju ‘mi’ koristimo – kod čega su ‘mi’ naravno oni među nama koji su nositelji prava”. Stone se zalagao da sudovi trebaju jamčiti pravnu legitimaciju skrbnicima da zastupaju prava prirode na isti način kao što se skrbnici imenuju da bi zastupali prava maloljetnih osoba. Članak je konačno činio temelj za poznato izdvojeno mišljenje suca Douglasa 1972. godine u predmetu Sierra Club protiv Morton⁵ u kojem je izrazio mišljenje da “suvremeno zanimanje javnosti za zaštitu ekološke ravnoteže u prirodi treba dovesti do davanja pravne legitimacije objektima u okolišu da tuže za svojevlastito očuvanje”[10].

Godine 1973. je E.F. Schumacher objavio studiju “Malo je lijepo: studija ekonomije kada bi ljudi imali važnost” [11], zalažući se za holistički pristup ekonomiji u skladu s prirodom.

Izraz ‘pravo divljine’ je osmislio Cormac Cullinan⁶, odvjetnik za zaštitu okoliša i znanstvenik, za upućivanje na ljudske propise koji su dosljedni pravima Zemlje⁷. Cullinan daje kritički osvrt na antropocentričan pristup prema kojem je Zemlja svedena na vlasništvo pojedinca koji ju ima pravo iskorištavati, bez obzira na šire ekološke interese. On zagovara zakone koji fa-

⁵ Sierra Club protiv Morton, 405 U.S.727 (1972), predmet na Vrhovnom sudu SAD-ao pitanju pravne legitimacije u ekološkoj tužbi po žalbi na odluku Prizivnog suda Devetog okruga u pravnoj stvari predložene izgradnje u dolini Mineral King u planinama Sierra Nevada od strane Walt Disney Enterprises, Inc.

⁶ Autor Wild Law: A Manifesto for Earth Justice [12]. On tvrdi da mu je iskustvo studiranja prava u Južnoj Africi u razdoblju aparthejda olakšalo sagledati kako se zakon koristi i da bi se legaliziralo i ovekovečilo iskorištavanje prirode [4].

⁷ Pravo Zemlje priznaje Zemlju kao primarni izvor prava koji ljudske zakone postavlja u okvir koji je širi od čovječanstva, što znači da ljudski zakon treba proizići iz zakona koji uređuju život – on je sekundaran u odnosu na Pravo zemlje. Pravo Zemlje je izraz kojega je razradio Thomas Berry na Fakultetu Schumacher. Ono zahtijeva prelazak s destruktivnog ljudskog ponašanja na međusobno poticajni odnos sa Zemljom i njezinim zajednicama [13]. Prema Berryju, svaka sastavnica zemaljske zajednice ima tri prava: pravo na postojanje, pravo na stanište i pravo na ispunjavanje svoje uloge u procesima obnove zemaljske zajednice [14].

water itself outside of their usefulness to humans[5].

In 1972 Professor Christopher Stone wrote the article entitled “Should Trees Have Standing?” [9] stating “The fact is, that each time there is a movement to confer rights onto some new ‘entity’ the proposal is bound to sound odd or frightening or laughable. This is partly because until the right-less thing receives its rights, we cannot see it as anything but a thing for the use of ‘us’ – us being, of course, those of us who hold rights”. Stone argued that courts should grant legal standing to guardians to represent the rights of nature, in much the same way as guardians are appointed to represent the rights of infants. The article eventually formed the basis for a famous dissenting judgment by Justice Douglas in the 1972 case of Sierra Club v. Morton⁵ in which he expressed the opinion that “contemporary public concern for protecting nature’s ecological equilibrium should lead to the conferral of standing upon environmental objects to sue for their own preservation [10].”

In 1973 E.F. Schumacher published “Small is Beautiful: a study of economics as if people mattered”[11], calling for a holistic approach to economics in harmony with Nature.

The term ‘Wild Law’ was coined by Cormac Cullinan⁶, an environmental lawyer and academic, to refer to human laws that are consistent with Earth Jurisprudence⁷. Cullinan is concerned with the anthropocentric manner in which land is reduced to the ownership of an individual, who has the rights to exploit it re-

⁵ Sierra Club v. Morton, 405 U.S.727 (1972), a United States Supreme Court case on the issue of standing in environmental lawsuits on the appeal against a decision of the Ninth Circuit Court of Appeals in the matter of proposed development of the Mineral King Valley in the Sierra Nevada Mountains by Walt Disney Enterprises, Inc.

⁶ The author of Wild Law: A Manifesto for Earth Justice [12]. He claims that the experience of studying law in South Africa during apartheid made it easier for him to see how law is also used to legitimize and perpetuate the exploitation of nature [4].

⁷ Earth Jurisprudence or Earth Law recognises the Earth as the primary source of law which sets human law in a context which is wider than humanity, which is to say that human law should be derived from the laws which govern life – it is secondary to Earth law. Earth Jurisprudence (EJ) is the term developed by Thomas Berry at Schumacher College. It calls for a transformation from destructive human behaviour to a mutually enhancing relationship with Earth and her communities [13]. According to Berry, every component of the Earth community has three rights: the right to be, the right to habitat, and the right to fulfil its role in the ever-renewing processes of the Earth community [14].

voriziraju fizičku blizinu zemlji i njezinim plodovima. Sadašnje pravo je manjkavo u pogledu dva značajna stanovišta: prvo, svodenje Zemlje na predmet vlasništva, i drugo, dodjela vlasništva fiktivnim osobama, odnosno korporacijama. Pravo Zemlje pruža opće norme, kao osnove za posebne propise, i naziva se “pravom divljine”. Pravo divljine nije strogo uzevši prirodno pravo. Pravo divljine se ne oslanja na nikakvu prijepornu višu vlast ili duh prava. U širem smislu, pravo divljine utvrđuje prava i odgovornosti ljudi kako u njihovom međudnosu tako i u odnosu s drugim organizmima. Pravo divljine razmatra znatno proširenje našeg poimanja prava, tako da se primjenjuje i na one subjekte unutar prirodnog poretka koji nisu ljudi [15].

Pravo divljine se temelji na zemljocentričnom pristupu koji nastoji održavati zdravlje i cjelovitost zemaljske zajednice kao najbolji način da se osigura dobrobit svih njezinih članova, dok je pravo zaštite okoliša dio postojećeg humanocentričnog pravnog sustava koji u suštini omogućava uništenje okoliša, pod uvjetom da su dobivene potrebne dozvole. Koncept prava životinja je bliži, iako pravo divljine ne zagovara samo prava životinja, što samo po sebi predstavlja značajan napredak, već ide dalje i dokazuje da ukoliko ljudska bića imaju imanentna ljudska prava temeljem svojeg ljudskog postojanja, to isto moraju imati i drugi vidovi postojanja na Zemlji [4].

Primjerice, pravo zaštite okoliša u pravilu nastoji ograničiti mjeru u kojoj ljudi mogu zlorabiti rijeku na način da se od onečišćivača zahtijeva da ishode dozvole koje im daju pravo ispuštati određenu količinu otpadnih voda u rijeku tijekom zadanog razdoblja. Pristup prava životinja dokazuje da ukoliko onečišćenje vode šteti vidrama, tada zakon treba omogućiti podizanje tužbe protiv takvih onečišćivača za štetu koju čine vidrama. Međutim, s gledišta prava divljine, cilj je održavanje cjelovitosti i zdravlja planete kao cjeline. Shodno tome, može se ići na sud u ime rijeke dokazujući da onečišćenje rijeke u smislu narušavanja njezine ekološke funkcije kao izvora slatke vode i kao staništa za druge vrste predstavlja kršenje prava rijeke, uz isključenje da je onečišćenje bilo potrebno kako bi se zaštitilo ljudsko pravo, kao što je pružanje životno važne usluge održavanja ljudi na životu. U najvećem broju slučajeva, rijeke su onečišćene nusproizvodom proizvodnih procesa kojima se dobivaju proizvodi čiji je značaj trivijalan za

gardless of wider ecological interests. He advocates laws which reward physical proximity to the land and its fertility. Current laws fall short in two major respects: first, by reducing land to an object of ownership; and secondly, by vesting ownership in fictional individuals, i.e. in corporations. Earth jurisprudence supplies the general norms out of which practical laws can be extrapolated, such law being called “wild law”. Wild laws are not strictly speaking natural laws. Wild law does not rely on any contestable higher authority, or spirit, of law. In broad terms, wild law sets out the rights and responsibilities of humans both in relation to one another, and in relation to other organisms. Wild law contemplates a considerable broadening in our conception of rights, so that they extend to non-human subjects within the natural order [15].

Wild law is based on an Earth-centric perspective that sees maintaining the health and integrity of the whole Earth community as the best way to ensure the wellbeing of all members of that community, whereas environmental law is part of existing human-centered legal systems, which as a whole, permit environmental destruction provided that necessary authorizations are obtained. The animal rights approach is closer except that wild law doesn't merely advocate the rights for animals, which would be an important step forward, but goes further and argues that if human beings have inherent human rights by virtue of our existence as humans, so too must all other aspects of the Earth [4].

For example, an environmental law would typically seek to restrict the extent to which humans may abuse a river by requiring polluters to obtain permits authorizing them to discharge a certain amount of effluent into the river during a given time. An animal rights approach would argue that if polluting the river harmed otters then the law should enable the prosecution of those polluters for the harm they cause to the otters. From a wild law perspective, however, the objective is to maintain the integrity and health of the planet as whole. Accordingly, you can go to court on behalf of the river to argue that polluting a river to the extent that its ecological functioning as a source of fresh water and as a habitat for other species is impaired constitutes an infringement of the river's right unless the pollution was necessary to protect a human rights, such as providing a vital

preživljavanje i dobrobit ljudi. Shodno tome, ova vrsta onečišćenja bi predstavljala kršenje prava rijeke. Značajno je napomenuti da to podrazumijeva uravnoteživanje prava [4].

Navedeni pristup se naročito prihvaća u okruženju gdje značajan broj ljudi zadržava drevno poimanje da su ljudi pripadnici veće zemaljske zajednice [4]. Spomenuta teza dovodi do drugačijih posljedica, jer se postavlja pitanje koliko bi Zemlja bila drugačija kada bi Amazonija mogla tužiti naftne tvrtke za počinjene štete, ili da se one koji su odgovorni za izlivanje nafte prisili da Meksički zaljev povrate u prvobitno stanje. Što bi bilo da se zajednice može opunomoćiti da djeluju kao skrbnici lokalnog okoliša i kažu "ne" masovnom crpljenju podzemnih voda [16]? Tada bi Meksički zaljev mogao tužiti British Petroleum za katastrofalno izlivanje nafte, a ocean oko nuklearnog reaktora u Japanu bi mogao tužiti vlasnike nuklearnog postrojenja [17].

U posljednjih nekoliko godina spomenute ideje su snažno izniknule u Latinskoj Americi, posebno u Ekvadoru i Boliviji. Međutim, one su postale izraženije i u Indiji, Africi, Velikoj Britaniji, Skandinaviji, Australiji i Sjedinjenim Američkim Državama. Mnogi ljudi u industrijaliziranom svijetu još uvijek ne razumiju spomenuti pristup i odbacuju ga kao čudnu kulturnu pojavu ograničenu na ljude koji vjeruju u prirodna božanstva. Odbacivanje ovoga pokreta kao poganskog vjerskog pokreta ne samo da nije ispravno, već se odbacuje prilika za spoznaju svjetonazora na kojega on ukazuje. Nekada je na području na kojem se danas nalaze Sjedinjene Američke Države poimanje da će se robovi emancipirati i imati jednaka prava izazivalo podsmijeh i osporavanje tadašnje zemljoposjedničke elite. Isto vrijedi za prava žena i etničkih manjina. Bez obzira na to, ove skupine sada imaju zakonom priznata prava. Kako se kriza okoliša produbljuje i ljudi sve više uviđaju da se prava korporacija uvažavaju prvenstveno zbog obogaćivanja malobrojne elite koja je već jako bogata, sve će više ljudi uvidjeti potrebu za zaustavljanjem bizarne gluposti koja prava korporacija stavlja iznad prava stvarnih ljudskih bića i prirode [4].

service to keep people alive. In most instances, rivers are polluted as a by-product of manufacturing processes that produce items of trivial significance to people's survival and wellbeing. Consequently this sort of pollution would constitute an infringement of the river's rights. Importantly, this involves a balancing of rights [4].

The idea is more easily grasped in places where a significant number of people retain an ancient understanding that humans are members of a larger Earth community [4]. Such a thesis brings about different outcomes, as the question arises of how different would our world look if the Amazon could sue oil companies for damages, or if those responsible for the oil spill could be forced to make the Gulf of Mexico "whole"? What if communities could be empowered to act as stewards for their local environments and say "no" to massive groundwater extraction [16]? The Gulf could then sue British Petroleum for that disastrous oil spill, and the ocean around the nuclear reactor in Japan could sue the owners [17].

In the last few years these ideas have emerged strongly in the Latin America, particularly in Ecuador and Bolivia. However, these ideas have also become more visible in India, Africa, the United Kingdom, Scandinavia, Australia, and the United States. Many people in the industrialized world don't yet understand these ideas and dismiss them as a quaint cultural phenomenon confined to people who believe in Nature deities. Dismissing this movement as a pagan religious movement is not only incorrect; it misses the chance in worldview that it signals. There was a time in what is now the United States when the idea that slaves would be emancipated and have equal rights was regarded as laughable and was opposed by the property owning elites of the time. The same is true for the rights of women and ethnic minorities. Yet all these groups now have legally-recognized rights. As the environmental crises worsen and people increasingly see that the rights of corporations are being honoured primarily to enrich a tiny elite that is already very wealthy, more and more people will grasp the need to stop this bizarre folly that places the rights of corporations over the rights of real human beings and of nature [4].

3. NOVIJI INSTRUMENTI ZAŠTITE PRAVA ZEMLJE

Godine 1982. je preko 100 država na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda donijelo Svjetsku povelju za prirodu [18] koja poziva ljude da se rukovode moralnim kodeksom ponašanja koji ne dovodi u pitanje “cjelovitosti onih drugih ekosustava ili vrsta s kojima koegzistiraju”. Godine 1989. je donesena Konvencija o domorodačkim i plemenskim narodima [19] koja priznaje i štiti kolektivna prava plemenskih i domorodačkih naroda, uključujući samoodređenje, duhovna i kulturna prava, te upravljanje utemeljeno na običajnom pravu. Godine 2000. je skupina NVO i saveznika donijela Zemaljsku povelju [20] koja “nastoji nadahnuti u svim ljudima osjećaj globalne međuovisnosti i podijeljene odgovornosti za dobrobit ljudske obitelji, veće zajedništvo življenja, te buduća pokoljenja”. Londonska odvjetnica i aktivistica Polly Higgins je u travnju 2010. podnijela Ujedinjenim narodima pravni prijedlog da se široko rasprostranjeno ekološko uništenje – nazvano ‘ekocid’ – doda kao peto kazneno djelo protiv mira (ostala četiri kaznena djela su genocid, ratni zločin, djela agresija i djela protiv čovječnosti) [21].

Univerzalna deklaracija o pravima Majke Zemlje [1] ističe da je Majka Zemlja živo biće i da je jedinstvena, nedjeljiva, samouređujuća zajednica međusobno povezanih bića koja održava, sadržava i obnavlja sva bića (čl.1.). Prirodna prava Majke Zemlje su pravo na život i postojanje, pravo na poštivanje, pravo na odvijanje životno važnih ciklusa i procesa bez remećenja od strane ljudi, pravo na održavanje njezinog identiteta i cjelovitosti kao posebnog, samouređujućeg i međuovisnog bića, pravo na vodu kao izvor života, pravo na čist zrak i pravo na sveukupno zdravlje, pravo da bude nezagađena, neonečišćena i bez toksičnog i radioaktivnog otpada, pravo da njezina genetska struktura ne bude modificirana ili poremećena na način koji prijeti integritetu ili životnom i zdravom funkcioniranju, kao i pravo na puno i trenutno obnavljanje zbog kršenja prava priznatih ovom Deklaracijom, uzrokovano ljudskim aktivnostima (čl.2.).

Ovime se prirodi daju brojna prava, uključujući pravo na postojanje, pravo na odvijanje životnih procesa bez promjena koje čini čovjek, pravo na vodu i čist zrak, pravo na ravnotežu i

3. RECENT EARTH RIGHTS PROTECTION INSTRUMENTS

In 1982 over 100 member states of the United Nations General Assembly adopted a World Charter for Nature [18] which calls for humans to be guided by a moral code of conduct which does not compromise the “integrity of those other ecosystems or species with which they co-exist”. In 1989 an Indigenous and Tribal Peoples Convention [19] was adopted, which recognises and protects the collective rights of tribal and indigenous peoples, including self-determination, spiritual and cultural rights, and customary governance. In 2000, a group of NGO’s and allies adopted an Earth Charter [20] which “seeks to inspire in all peoples a sense of global interdependence and shared responsibility for the well-being of the human family, the greater community of life, and future generations.” London-based lawyer and activist Polly Higgins in April 2010 submitted to the United Nations a legal proposal to add widespread environmental wreckage - dubbed ‘ecocide’ - as a fifth crime against peace (four other crimes being genocide, war crimes, crimes of aggression, and crimes against humanity) [21].

Universal Declaration of the Rights of Mother Earth [1] states that Mother Earth is a living being and that it is a unique, indivisible, self-regulating community of interrelated beings that sustains, contains and reproduces all beings (Art. 1). Inherent Rights of Mother Earth are the right to life and to exist, the right to be respected, the right to continue their vital cycles and processes free from human disruptions, the right to maintain its identity and integrity as a distinct, self-regulating and interrelated being, the right to water as a source of life, the right to clean air, the right to integral health, the right to be free from contamination, pollution and toxic or radioactive waste, the right to not have its genetic structure modified or disrupted in a manner that threatens its integrity or vital and healthy functioning, and the right to full and prompt restoration for the violation of rights recognized in this Declaration caused by human activities (Art. 2).

This gives nature various rights, including the right to exist, the right to continue its vital processes free from human alteration, the right to water and clean air, the right to balance and the right not to be polluted. In addition, the rights of nature will include the right not to be geneti-

pravo da ne bude onečišćena. Pored toga, prava prirode uključuju pravo na genetsko nemijenjanje i na neizlaganje utjecaju megainfrastrukture razvojnih projekata koji djeluju na ravnotežu ekosustava [22].

Ekvador je 2008. godine postao prva zemlja na svijetu koja je donijela Ustav [23] kojim se priznaju prava prirode, uključujući pravo na postojanje, opstanak, održavanje i obnavljanje, sve kao posljedica generacijske spoznaje o krhkosti ekosustava koji se uništavaju rudarenjem, bušenjem i drugim radnjama [16]. Na opisani način je Ustav kao instrument zapadne civilizacije demokratiziran suštinom indijanske kozmovizije. Svi građani Ekvadora mogu predstavljati prirodu i narušene ekosustave [24].

Priroda, ili Pacha Mama, u kojoj se život obnavlja i odvija, ima pravo na integralno uvažavanje zbog vlastitog postojanja i održavanja i obnavljanja svojih životnih ciklusa, strukture, funkcija i evolucijskih procesa. Svi ljudi, zajednice, narod i nacije mogu zahtijevati od javnih vlasti da oživotvoruju prava prirode. Za provedbu i tumačenje ovih prava će se prema potrebi poštovati načela Ustava. Država će poticati sve fizičke i pravne osobe, te zajednice da štite prirodu i da promiču poštovanje svih elemenata koji tvore ekosustav (članak 71. Ustava).

Priroda ima pravo na obnavljanje. Ovo obnavljanje će biti odvojeno od obveze države i fizičkih osoba ili pravnih osoba za pružanje naknade pojedincima i zajednicama koji ovise o narušenim prirodnim sustavima. U slučajevima ozbiljnog i trajnog utjecaja na okoliš, uključujući ono uzrokovano iskorištavanjem neobnovljivih prirodnih resursa, država će ustrojiti najučinkovitije mehanizme da bi se postiglo obnavljanje i donijet će primjerene mjere za uklanjanje ili ublažavanje štetnih posljedica po okoliš (članak 72. Ustava).

Država će primijeniti preventivne i restriktivne mjere za aktivnosti koje mogu dovesti do izumiranja vrsta, uništenja ekosustava i trajne promjene prirodnih ciklusa. Uvođenje organizama, organskih i anorganskih materijala koji mogu definitivno promijeniti genetska bogatstva nacije se zabranjuje (članak 73. Ustava).

Osobe, zajednice, narodi i nacije imaju pravo na dobrobit iz okoliša i prirodna bogatstva, što im omogućava da uživaju kvalitetan način življenja. Ekološke usluge ne smiju biti predmetom prisvajanja, a njihovo dobivanje, pružanje,

često su već djelomično promijenjeni i ne smiju biti pogođeni mega-infrastrukturnim projektima koji utječu na ravnotežu ekosustava [22].

U 2008. Ekvador je postao prva zemlja na svijetu koja je donijela Ustav [23] kojim se priznaju prava prirode, uključujući pravo na postojanje, opstanak, održavanje i obnavljanje, sve kao posljedica generacijske spoznaje o krhkosti ekosustava koji se uništavaju rudarenjem, bušenjem i drugim radnjama [16]. Također, kao zapadni instrument, Ustav je demokratiziran suštinom indijanske kozmovizije. Svi građani Ekvadora mogu predstavljati prirodu i narušene ekosustave [24].

Priroda, ili Pacha Mama, gdje se život obnavlja i odvija, ima pravo na integralno uvažavanje zbog vlastitog postojanja i održavanja i obnavljanja svojih životnih ciklusa, strukture, funkcija i evolucijskih procesa. Svi ljudi, zajednice, narodi i nacije mogu zahtijevati od javnih vlasti da oživotvoruju prava prirode. Za provedbu i tumačenje ovih prava će se prema potrebi poštovati načela Ustava. Država će poticati sve fizičke i pravne osobe, te zajednice da štite prirodu i da promiču poštovanje svih elemenata koji tvore ekosustav (članak 71. Ustava).

Priroda ima pravo na obnavljanje. Ovo obnavljanje će biti odvojeno od obveze države i fizičkih osoba ili pravnih osoba za pružanje naknade pojedincima i zajednicama koji ovise o narušenim prirodnim sustavima. U slučajevima ozbiljnog i trajnog utjecaja na okoliš, uključujući ono uzrokovano iskorištavanjem neobnovljivih prirodnih resursa, država će ustrojiti najučinkovitije mehanizme da bi se postiglo obnavljanje i donijet će primjerene mjere za uklanjanje ili ublažavanje štetnih posljedica po okoliš (članak 72. Ustava).

Država će primijeniti preventivne i restriktivne mjere za aktivnosti koje mogu dovesti do izumiranja vrsta, uništenja ekosustava i trajne promjene prirodnih ciklusa. Uvođenje organizama, organskih i anorganskih materijala koji mogu definitivno promijeniti genetska bogatstva nacije se zabranjuje (članak 73. Ustava).

Osobe, zajednice, narodi i nacije imaju pravo na dobrobit iz okoliša i prirodna bogatstva, što im omogućava da uživaju kvalitetan način življenja. Ekološke usluge ne smiju biti predmetom prisvajanja, a njihovo dobivanje, pružanje,

korištenje i razvoj će uređivati država (članak 74. Ustava).

Bolivija je 7. prosinca 2010. donijela Zakon o Majci Zemlji [25] koji ističe načela usklađenosti, zajedničkog dobra, jamstva za obnavljanje Majke Zemlje, poštivanja i zaštite prava Majke Zemlje, protivljenja komercijalizaciji i multikulturalizmu. Majka Zemlja se definira kao živi sustav koji se sastoji od međusobno povezane, međuovisne i komplementarne nedjeljive zajednice svih živućih sustava i živih bića koji dijele zajedničku sudbinu. Što se tiče pravnog statusa Majke Zemlje, za potrebe zaštite njezinih prava, Majka Zemlja dobiva obilježje kolektivnih prava od javnog interesa. Majka Zemlja i sve njene sastavnice, uključujući ljudske zajednice, posjeduju prirodna prava koje predmetni zakon imanentno podrazumijeva. Oživotvorenje prava Majke Zemlje uzima u obzir svojstva i posebnosti svih njezinih različitih sastavnica. Prava utvrđena predmetnim zakonom ne ograničavaju postojanje drugih prava Majke Zemlje. Sljedeća su prava Majke Zemlje: život, raznolikost života, voda, čist zrak, ravnoteža, obnavljanje i život bez onečišćenja. Zakon taksativno navodi obveze države i društvene zadaće, te propisuje ustrojavanje Pravo-braniteljstva Majke Zemlje.

Postoje drugi regionalni instrumenti Prava Zemlje koji su doneseni u Južnoj Americi i Africi (vidi [13]). Kada govorimo o Europi, 2009. godine je Mađarska imenovala pravobranitelja za buduće generacije za zagovaranje ustavnog prava ljudi na zdrav okoliš [26]. Godine 2008. je Odbor za ekologiju španjolskog parlamenta odobrio rezoluciju koja podupire Projekt velikih čovjekolikih majmuna, organizaciju i manifest koji argumentiraju da tri temeljna ljudska prava – život, slobodu i nepodvrgavanje fizičkom i psihičkom mučenju, treba proširiti na naše najbliže rođake hominide [27].

U Europi postoje zajednice koje su se opredijelile za oživljavanje svojih tradicionalnih zemljocentričnih običaja i postupaka kroz ekološke upravljačke sustave, kao što je ribarska zajednica u Kalixu na Baltičkom moru (Švedska), Škotska udruga posjednika malih imanja (crofter) u njihovoj kampanji za priznavanje tradicionalnih posjednika malih imanja autohtonim narodima s pravima da upravljaju svojom zemljom, te ribarske zajednice u Donegalu (Irska). U Rusiji su domorodačke zajednice u Altai utemeljile zaštićeni etno park kojima

ment shall be regulated by the State (Art. 74 of the Constitution).

On 7 December 2010 Bolivia passed the Law of Mother Earth [25] which highlights the principles of harmony, collective good, guarantee of regeneration of Mother Earth, respect and defense of the rights of Mother Earth, no commercialization and of multiculturalism. Mother Earth is defined as the living system comprised of the interrelated, independent and complementary, indivisible community of all life systems and living beings that share a common destiny. With regard to legal character of Mother Earth, for purposes of protection of her rights, Mother Earth takes on the characteristics of collective rights of public interest. Mother Earth and all its components, including human communities, own the rights inherently understood in the Law. The application of the rights of Mother Earth shall take into account the specifics and particularities of its diverse components. The rights established in the Law do not limit the existence of other rights of Mother Earth. Mother Earth has the following rights: to life, to diversity of life, to water, to clean air, to balance, to restoration, and to life free of contamination. The Law specifies the obligations of the state and social duties and provides for creating the position of Ombudsman of Mother Earth.

There are other regional Earth Law instruments adopted in South America and Africa (see [13]). As for Europe, in 2009 Hungary appointed the Ombudsman for Future Generations to uphold the peoples' Constitutional right to a healthy environment [26]. In 2008 the Environmental Committee of the Spanish Parliament approved a resolution supporting the Great Ape Project, an organization and manifesto which argues that three essential human rights – life, liberty and freedom from physical and psychological torture – should be extended to our closest hominid relatives [27].

There are communities in Europe committed to revive their traditional Earth-centred customs and practices through ecological governance systems, such as fishing community in Kalix on the Baltic Sea, Sweden, the Scottish Crofters Association in their campaigning for recognition of traditional crofters as indigenous peoples with rights to govern their land, as well as fishing communities in Donegal, Ireland. In Russia, indigenous communities in the Altai established a protected ethno-park governed by indigenous people according to their tradition-

upravlja autohtono stanovništvo prema tradicionalnim ekološkim običajima. Njihovom svetom teritoriju i kulturi prijete predložena gradnja plinovoda [13].

4. OŽIVOTVORENJE NAČELA PRAVA ZEMLJE

Prvi primjer sudske prakse ostvarivanja prava prirode prema ekvadorskom Ustavu pokrenut je pred Područnim sudom u Loja-i 30. ožujka 2011. u pravnoj stvari rijeke Vilcabama koja je onečišćavana iskopom materijala, čime se mijenjao njezin tok i riječne zajednice dovodilo u veću opasnost zbog šteta od poplava. Sud je donio privremenu mjeru protiv Područne vlade Loja-e, pa se može navesti da se pravo prirode oživotvoruje u praksi [22].

Nadalje, dana 26. studenoga 2010. Vandana Shiva je zajedno s drugim zaštitarima prirode podnijela tužbu Ustavnom sudu Ekvadora protiv British Petroleuma nakon nesreće platforme Deepwater Horizon u travnju 2010. Tužitelji su na to bili ovlašteni s obzirom da odredbe o pravu prirode iz ekvadorskog Ustava imaju sveopću nadležnost, a sud u Ekvadoru se proglasio nadležnim [22].

Vrhovni sud Indije je presudio da je zaštita prirodnih jezera srodna štovanju prava na život – najtemeljnijeg od svih prava, prema mišljenju Suda. Argentinska vlada je nedavno pokrenula zaštitu svojih ledenjaka stavljanjem zabrane na rudarenje i bušenje u zonama leda. Propis utvrđuje norme za zaštitu ledenjaka i okolnih ekosustava i određuje primjerene kazne za nanošenje štete vodnom bogatstvu države [7].

U SAD-u su prve pravne okvire koji priznaju prava prirode donijele lokalne zajednice. Tako je pravo divljine bilo poticajno za donošenje Odluke o kanalizacijskom mulju 2006. u Tamaqua Borough u Pensilvaniji, koja priznaje pravnu osobnost prirodnih ekosustava i prirodnih zajednica na području općine s ciljem zastavljanja odlaganja kanalizacijskog mulja u prirodi [5]. Slijedom toga, korporacije nisu smjele odlagati kanalizacijski mulj kao gnojivo na poljoprivredne površine, čak i ako je vlasnik zemljišta na to pristao. Također, korporacije se ne smiju miješati u pravo ekosustava na postojanje i razvoj, a stanovnici Tamaquae mogu podnositi tužbe u ime ekosustava [22].

al ecological customs. Their sacred territory and culture is under threat by the proposed construction of gas pipeline [13].

4. IMPLEMENTING THE PRINCIPLES OF EARTH RIGHTS

The first successful rights for nature case under Ecuador constitution was presented to the Provincial Court of Loja on 30 March 2011 and concerned the Vilcabama river which was being polluted by excavation material, altering its flow and putting riverside communities at greater risk of harm from floods. The court granted an injunction against the Provincial Government of Loja. The case shows that a right for nature law is workable [22].

Furthermore, on 26 November 2010 Vandana Shiva and other defenders of nature filed a lawsuit in the constitutional court of Ecuador against BP following the Deepwater Horizon disaster which started in April 2010. The plaintiffs were able to do this as the rights for nature provisions in Ecuador's constitution have universal jurisdiction. The court of Ecuador has accepted the case [22].

The Indian Supreme Court has ruled that protection of natural lakes and ponds is akin to honouring the right to life – the most fundamental right of all according to the Court. The government of Argentina recently moved to protect its glaciers by banning mining and oil drilling in ice zones. The law sets standards for protecting glaciers and surrounding ecosystems and creates penalties just for harming the country's fresh water heritage [7].

In the US, the first legal structures which recognized the rights of nature were adopted by local municipalities. Wild law was the inspiration behind the adoption in 2006 of Sewage Sludge Ordinance in Tamaqua Borough, Pennsylvania that recognized natural ecosystems and natural communities within the borough as legal persons for the purposes of stopping the dumping of sewage sludge on wild land [5]. Consequently, corporations could not spread sewage sludge as fertiliser on farmland, even where the owner of the land consented. Furthermore, corporations may not interfere with the right of ecosystems to exist and flourish and Tamaqua residents can pursue actions on behalf of ecosystems [22].

Stanovnici Nottinghama su 2008. donijeli odluku koja priznaje neotuđiva prava prirode i zahtijeva crpljenje vode od strane korporacija [8]. Pittsburgh je prvi veliki grad u SAD-u koji zakonom priznaje pravo prirode. Naime, prema sadašnjim zakonima, dokazivanje pravne legitimacije za podizanje tužbe zahtijeva da tužitelj dokaže materijalni gubitak zbog industrijske štete na ekosustavu, dok nova odredba o oživotvorenju prava od strane građana Pittsburgha ima prednost jer utvrđuje pravnu legitimaciju svakog člana zajednice u zaštiti lokalnog okoliša neovisno od okolnosti imovinskog interesa za ugroženi ekosustav [28].

Gospodarstvo područja planine Shasta u Kaliforniji se razvijalo na vađenju resursa i iskorištavanju okoliša, ali je tijekom desetljeća gospodarskog očajja ta regija ukazivala i ukazuje na neodrživost iskorištavanja resursa s ciljem privatne dobiti. Tako građani traže priznavanje prava svete planine Shasta iz koje dvije velike multinacionalne tvrtke crpe nepoznate količine lokalne vode. Međutim, kada privatni interesi upravljaju vodom, želja za profitom prevladava nad interesima zajednice tako da se želi pribjeći umjetnom stvaranju oblaka, s neistraženim posljedicama, dok država sve to dopušta bez reguliranja i ekološke revizije. Lokalno stanovništvo iznosi stanovište da priroda nije mehanički uređaj i da se prema njoj ne treba odnositi kao prema stroju, te se protive da se otrovne tvari, kao što je srebrni jodid, ispuštaju u zrak i okoliš jer se one ne proizvode u tu svrhu. Također, ističe se da umjetno stvaranje oblaka može rezultirati katastrofalnim vremenskim prilikama [29,30].

5. PRAVO ZEMLJE U POSTOJEĆEM ZAKONODAVSTVU I PRAKSI

Britanska Udruga odvjetnika zaštite okoliša (UK Environmental Lawyers Association – UKELA) je analizirala pravo divljine u više propisa i praksi različitih regija diljem svijeta temeljem sljedećih kriterija ili indikatora “divljine”: (a) Zemljocentrično upravljanje (b) međusobno poticajni odnosi za promicanje dobrobiti cijele zemaljske zajednice i (c) ekološko upravljanje u zajednici. Tabelarni prikaz analiziranih propisa je prikazan u nastavku [31]:

The people of Nottingham adopted in 2008 an ordinance that recognizes the inalienable Rights of Nature and bans corporate water extraction [8]. Pittsburgh is the first major U.S. City to Recognize the Rights of Nature in Law. Namely, under current law, achieving legal “standing” to bring a lawsuit requires the plaintiff demonstrate that some tangible personal loss would result from industrial damage to the ecosystem, while citizen enforcement provision in Pittsburgh’s new law has the advantage of establishing legal “standing” for any member of the community to protect the local environment – even though that person may have no property interest in the threatened ecosystem [28].

The economy of Mount Shasta area in California was raised on resource extraction and environmental exploitation. Through decades of economic desperation, the region has – and continues to – signal the unsustainability of resource exploitation for private profit. There citizens are seeking to recognize the Rights of the Sacred in Mt. Shasta. Two major multi-national corporations are already extracting undisclosed amounts of local water. However, when private interests manage water, the drive for profit overrides community interests so that they want to resort to cloud seeding which is severely understudied and poorly understood, yet the state allows it without regulation and without environmental review. Local population holds that nature is not a machine and we cannot treat it like an engine. Toxins like silver iodide are not manufactured to be disposed into the air and environment. Cloud seeding can also result in catastrophic weather [29, 30].

5. EARTH JURISPRUDENCE IN THE EXISTING LAW AND PRACTICE

The UK Environmental Lawyers Association (UKELA) analysed wild law in a number of law provisions and practice in different regions worldwide on the basis of the following criteria or indicators of “wilderness”: (a) Earth centered governance; (b) mutually enhancing relationships to promote the well-being of the whole Earth Community; and (c) community ecological governance. The schedule of laws analysed is presented here in below [31]:

Propis Law	Država Country	Bodovanje Score
KM Chinnappa protiv Union of India, 2002. <i>KM Chinnappa v Union of India, 2002</i>	Indija <i>India</i>	+18
Zakon o nacionalnim parkovima, 1980. <i>National Parks Act, 1980</i>	Novi Zeland <i>New Zealand</i>	+18
Ustav Republike Ekvador, 2008. <i>Constitution of the Republic of Ecuador, 2008</i>	Ekvador <i>Ecuador</i>	+17
Popisana plemena i drugi tradicionalni stanovnici šume, 2006 <i>Scheduled Tribes and other Traditional Forest Dwellers, 2006</i>	Indija <i>India</i>	+15
Općinski akt Cotacachi <i>Cotacachi Municipal Ordinance</i>	Ekvador <i>Ecuador</i>	+14
Zakon o očuvanju prirode, 1987. <i>The Conservation Act, 1987</i>	Novi Zeland <i>New Zealand</i>	+14
Organski zakon o službi nacionalnih parkova SAD <i>US National Park Service Organic Act</i>	Sjedinjene Američke Države <i>United States</i>	+13
Pleme Kootenai iz Idaho i dr. protiv Veneman i dr., 2002. <i>Kootenai Tribe of Idaho et al. v. Veneman et al, 2002</i>	Sjedinjene Američke Države <i>United States</i>	+13
Zakon o upravljanju resursima, 1991. <i>Resource Management Act, 1991</i>	Novi Zeland <i>New Zealand</i>	+13
Zakon o biološkoj raznolikosti, 2003. <i>The Biological Diversity Act, 2003</i>	Indija <i>India</i>	+12
Zakon o ugroženim vrstama SAD <i>US Endangered Species Act</i>	Sjedinjene Američke Države <i>United States</i>	+11
Zakon o nacionalnoj politici zaštite okoliša SAD, 1994. <i>US National Environmental Policy Act, 1994</i>	Sjedinjene Američke Države <i>United States</i>	+11
Zakon 99 od 22. prosinca 1993. – Osnivanje Ministarstva za okoliš <i>Ley 99 of 22 December 1993 – Establishment of Environment Ministry</i>	Kolumbija <i>Colombia</i>	+10
Perumatty Grama Panchayat protiv Države Kerala <i>Perumatty Grama Panchayat v State of Kerala</i>	Indija <i>India</i>	+7
Massachusetts protiv Agencije za zaštitu okoliša, 2007. <i>Massachusetts v Environmental Protection Agency, 2007</i>	Sjedinjene Američke Države <i>United States</i>	+4
Proglas o šumi Oremia <i>Oremia Forest Proclamation</i>	Etiopija <i>Ethiopia</i>	+2
Direktiva o staništima <i>The Habitats Directive</i>	EU <i>EU</i>	+1
Direktiva o pticama <i>The Birds Directive</i>	EU <i>EU</i>	+1
Proglas o razvoju, korištenju i očuvanju šuma, 2007. <i>Forest Development, Utilization and Conservation Proclamation, 2007</i>	Etiopija <i>Ethiopia</i>	-1
M.C. Mahta(Ii) protiv Union of India <i>M.C. Mahta(Ii) v Union of India</i>	Indija <i>India</i>	-1
Protokol o planinskoj poljoprivredi EU <i>EU Mountain Farming Protocol</i>	EU <i>EU</i>	-4
Nacionalni zakon o gospodarenju okolišem, 1998. <i>National Environmental Management Act, 1998</i>	Južna Afrika <i>South Africa</i>	-5
Ustav Južnoafričke Republike <i>Constitution of the Republic of South Africa</i>	Južna Afrika <i>South Africa</i>	-6
Zakon o zaštiti biljnih vrsta i prava poljoprivrednika, 2001. <i>Protection of Plant Varieties and Farmer's Rights Act, 2001</i>	Indija <i>India</i>	-14
Predmet plićina Lappel C-44/95 – sudska presuda <i>Lappel Bank Case C-44/95 – Judgement of the Court</i>	EU <i>EU</i>	Nula <i>NIL</i>

Prema analizi UKELA-e, europski propisi i praksa ne zauzimaju izrazito visoko mjesto. Direktiva o pticama i Direktiva o staništima pružaju mogućnost za otvaranje diskusije o pravu Zemlje, a njihove namjere imaju jasne temelje prava Zemlje, osim činjenice što je prevladavajući interes u suštini antropocentričan⁸. Svjetski savez očuvanja prirode (World Conservation Union - IUCN) u svojem izvješću [32] navodi da vrlo rijetko prema međunarodnom pravu ili nacionalnom zakonodavstvu postoji obveza osnivanja zaštićenog područja namijenjenog zaštiti ugroženih vrsta. Izuzeci od ovog pravila se nalaze u članku 194.5 Konvencije o pravu mora i u EZ direktivama o pticama i staništima.

Predmet plićine Lappel se odnosio na područje naplavne blatne plićine na sjevernoj obali Kenta. Plićina Lappel je bila važna sastavnica sveukupnog ekosustava estuarija i bila je proglašena dijelom područja Medway pod posebnom zaštitom sukladno članku 4. Direktive o pticama. Međutim, plićina je također i jedini mogući prostor za širenje luke Sheerness koje se žurno tražilo iz gospodarskih razloga, te je državni tajnik odlučio isključiti plićinu iz područja pod posebnom zaštitom. Predmet naglašava raskorak između dobrih namjera europskih zakonodavaca i stvarnosti prakse. Ovaj slučaj podržava dostignuća o divljini iz Direktive o pticama i Direktive o staništima, traženjem da se plićinu Lappel uključi u područje pod posebnom zaštitom. Međutim, iako posebno isključuje gospodarska razmatranja iz stadija proglašavanja u samom postupku, on izričito podupire gledište da to ne priječi njihovo “uzimanje u obzir u kasnijem stadiju sukladno postupku iz članka 6(3) i (4) Direktive o staništima”. Činjenica da je plićina Lappel pretvorena u parkiralište prije donošenja odluke samo ukazuje koliko su spomenute odredbe doista slabe. Ne dovodi se u pitanje prevlast ljudskih interesa nad onima prirode u nedostatku jače ukorijenjenog kulturnog i zakonodavnog

⁸ U odnosu na ekološko upravljanje u Europskoj zajednici, Direktiva o staništima je vrlo slaba. Ne postoji izričita odredba da autohtone zajednice ili ne-ljudske zajednice sudjeluju u postupku proglašavanja, te vrlo slabo i šira javnost u bilo kojem dijelu Direktive. Čak i tamo gdje bi bilo primjereno, ne postoji zahtjev za uvažavanje javnog mišljenja nakon što ga se ishodi. Javnost nema prava pristupa informacijama osim uvida u šestogodišnja izvješća nacionalnih vlada. Nema izravnih načina da javnost sudjeluje u provedbi ili osnaženju Direktive i malo se ili nikako priznaje značaj tradicionalnog znanja, običajnih postupaka, ljudskih prava, zajedničkog vođenja ili drugih prava, ljudskih ili drugih, na samoodređenje. Kao i svaka europska direktiva, Direktiva o pticama je proizvod pristupa upravljanju odozgo prema dolje, što je dijametralno suprotno ekološkom upravljanju zajednice [31].

According to UKELA analysis, European pieces of legislation and practice do not quote very high. The Birds and Habitats Directives do contain potential for opening up Earth Jurisprudence arguments and their intentions have clear Earth Jurisprudence foundations, save for the fact that the overriding interest is essentially anthropocentric⁸. World Conservation Union (IUCN) in its report [32] notes that there is only very rarely an obligation under international law or national legislation to establish protected areas for the purpose of protecting endangered species. Exceptions to this rule are found in article 194.5 of the Law of the Sea Convention and in the EC Birds and Habitats Directives.

The Lappel Bank Case concerned the Lappel Bank, an area of inter-tidal mudflat on the north coast of Kent. Lappel Bank was an important component of the overall estuarine ecosystem and was designated part of the Medway Special Protection Area pursuant to Art. 4 of the Birds Directive. However, the Bank is also the only realistic space for expansion of the Port of Sheerness which was urgently required on economic grounds and the Secretary of State decided to exclude the Bank from the Special Protection Area. The case underscores the tension between the good intentions of European legislators and the realities of practice. The case upholds the wilder credentials of the Birds Directive and the Habitats Directive by requiring the Lappel Bank to be included in the Special Protection Area. However, although it specifically excludes economic considerations from the designation state in the process, it expressly endorses the view that this does not prevent them from being “taken into account at a later stage under the procedure provided for by Art. 6(3) and (4) of the Habitats Directive”. The fact that the Lappel Bank had been converted into a car park before the decision was delivered indicates just how weak these provi-

⁸ With regard to Community ecological governance, the Habitats Directive is very weak. There is no explicit provision for indigenous communities or non-human communities to participate in the designation process and very little for the wider public anywhere in the Directive. Even when it may be appropriate, there is no requirement to heed public opinion once obtained. The public has no rights to access to information other than to see the six-yearly reports of national governments. There is no direct means by which the public can engage in enforcing or giving effect to the Directive and little or no recognition of the significance of traditional knowledge, customary practices, human rights, co-management or any rights, human or otherwise, to self-determination. Like any European Directive, the Birds Directive is the product of a top-down approach to government which is the exact opposite of Community Ecological Governance [31].

okruženja u korist prirode. Konačno, Protokol o planinskoj poljoprivredi EU-a iz 2006. poznaje pravo prirode upućujući na “za okoliš prihvatljive poljoprivredne metode” i promičući “za okoliš prihvatljive načine proizvodnje”, ali se ne proširuje na primjenu načela prava prirode za skrb o regiji u cjelini. Nema izričitog priznanja ključnih prava Zemlje za same planine, za druga obilježja krajolika, ili za biljni i životinjski svijet, iako se može reći da postoji temeljna pretpostavka o njihovim pravima na postojanje u općenito zaštitnom tonu instrumenta. Rasprava o Protokolu u smislu zakona divljine donosi na vidjelo jedan od ključnih sukoba u pravnom pristupu prava Zemlje: kako pomiriti ljudski i prirodni svijet bez oponiranja ljudskim interesima. Vrlo često se autohtono stanovništvo bavi izrazito malom poljoprivredom, sigurno nedovoljnom da pridonese značajnoj promjeni prirodnog okruženja. Poljoprivredna gospodarstva ili vrtovi su mali i imaju ograničenu namjenu u okviru prirodno plodnog okruženja. Međutim, doline u alpskoj regiji su već stoljećima ekstenzivno obrađivane i uzdržavaju brojno stanovništvo. Sadašnji gospodarski pritisci i interesi, u kombinaciji s rastućim brojem stanovnika Europe i ekonomskom potražnjom za prehrambenim proizvodima daleko izvan regije u kojoj se proizvodi uzgajaju i dobivaju, povećavaju ovaj sukob. Protokol je usmjeren prema ljudskoj zajednici s ciljem ograničavanja usprkos navedenim pritiscima. S tog gledišta to je izvrstan primjer konvencionalnog prava okoliša [31].

Prema mišljenju direktorice Europske agencije za okoliš, Jacqueline McGlade, nacionalne vlade su danas gotovo suviše. Ona vjeruje da daljnji pravac ide u smjeru lokalnog samoodređenja i ozbiljnog restrukturiranja upravljanja. Ukoliko se stanovništvo ovlasti lokalno, ono može početi davati rješenja koja funkcioniraju. Uz žilave zajednice bit će i budućnosti. Vlade ih neće, a znanosti ne može osigurati. Zajednice u skupnom djelovanju pružaju najbolju mogućnost žilave budućnosti [33]. Prema riječima prof. Meadowsa⁹ neke od lekcija za život unutar granica su borba za žilavost, neodrživost, usredotočenost na obnovu, a ne novu gradnju, te usredotočenost na društvene i psihološke promjene više nego na one tehničke.

⁹ Predavanje prof. Dennisa Meadows, koautora Granica rasta u okviru Aurelio Peccei predavanja u organizaciji Rimskog kluba, EU ogranka u Bibliothèque Solvay, Brisel, dana 21.11.2011.

sions really are. There is no question but that human interests will prevail over those of nature in the absence of a much more deeply rooted cultural and legislative climate in favour of nature. Finally, the EU Mountain Farming Protocol 2006 is informed by natural law, with references to “nature friendly farming methods” and promoting “nature friendly production methods” but that does not extend to applying natural law principles to the care of the region as a whole. There is no express recognition of key Earth rights for mountains themselves, for other landscape features, or for flora and fauna although it could be said that there is an underlying assumption of their right to exist in the generally protective tenor of the instrument. Commenting on the Protocol in wild law terms brings out one of the key tensions in the Earth Jurisprudence approach to law: how to reconcile the human and natural worlds without becoming hostile to human interests. Very often, indigenous peoples engage in very little farming, and certainly not enough to make a significant difference to the surrounding natural environment. Farms, or gardens, are small and have limited purposes within the context of naturally productive surroundings. But the valleys of the Alpine region have been extensively farmed for centuries and support a substantial human population. Contemporary economic pressures and interests combined with the growing population of Europe and the economic demand for food products extending far beyond the region in which products are grown and produced, heighten this tension. The Protocol is directed to the human community with a view to containing it in spite of these pressures. From that perspective it is an excellent example of conventional environmental law [31].

In the opinion of Director of the European Environment Agency, Jacqueline McGlade, national governments are almost redundant at this moment. She believes that the way ahead is through local self-determination and the serious re-structuring of governance. If you empower people locally, they can begin to create solutions that work. With resilient communities there will be a future. Governments won't provide it, scientists can't provide it. Communities working together offer the best chance of a resilient future [33]. According to prof. Meadows⁹ some of the lessons for living with limits are

⁹ Lecture by prof. Dennis Meadows, co-author of Limits to Growth, at the Aurelio Peccei Lecture – Event organized by the Club of Rome EU Chapter at Bibliothèque Solvay, Brussels, on 21.11.2011

6. ODGOVORNOST ZA ZAŠTITU OKOLIŠA

U novom sustavu koji priznaje prava Majke Zemlje, naknada se ne određuje s naslova štete ljudima, već s naslova štete ekosustavu [5]. Tako se rijeci daje pravo da teče, ribe i druge vrste u rijeci imaju pravo na obnavljanje i razvijanje, a biljni i životinjski svijet koji ovisi o rijeci ima pravo na život. Kao što lav lovi antilopu kao dio prirodnog životnog ciklusa, priznavanje prava prirode ne zaustavlja ribolov ili druge ljudske aktivnosti, već ih samo stavlja u okvir zdravog odnosa u kojem ljudsko djelovanje ne dovodi u opasnost ravnotežu sustava o kojem ovisi i ljudsko postojanje [16].

Pristup koji se temelji na zemljocentričnim pravima stavlja dobrobit prirode u središte poljoprivrednih sustava, a ne kratkoročne dobiti, te navodi da se ljudska hrana ne može održivo proizvoditi na veliko. Naime, monokulturu nije moguće uzgajati na velikim površinama, bez uništenja bioraznolikosti. Priznavanje prava prirode znači podržavanje obrade zemlje u malom obimu i znači priznavanje činjenice da poljoprivrednu inovaciju provode seljaci na svojim poljima, a ne znanstvenici u bijelim mantilima [34].

U rješavanju složene problematike zaštite okoliša nesumnjivo postoji drugačiji put koji se temelji na znanosti i mudrosti domorodaca, koji nam ukazuje da su šume, rijeke, ledenjaci i sve ostalo u prirodi uzajamno povezani u jedinstven sustav kojega smo mi ljudi samo sastavni dio. Ovaj koncept potvrđuje da tržišni pristup ne uspostavlja ravnotežu s prirodom pomoću magije, već naprotiv, da to može postići samo čovječanstvo koje je svjesno svoje odgovornosti za očuvanjem svih sastavnica Zemlje. Da bi sustav Zemlje i dalje funkcionirao na poznat način, treba poštovati cjelovitost i međupovezanost svake od njegovih značajki. Ljudska bića, umjesto da se prema prirodi odnose kao prema predmetu koji se slobodno komercijalizira ili mijenja kroz tehnologiju, trebaju doprinijeti zaštiti Zemlje [6].

striving for resilience, not sustainability, focusing on rebuilding, not new construction, and focusing on social and psychological changes more than technical changes.

6. RESPONSIBILITY FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION

Under a new regime recognizing the rights of Mother Earth, compensation would not be measured in terms of an injury to people, but according to damage to the ecosystem [5]. Thus a river has the right to flow, fish and other species in a river have the right to regenerate and evolve, and the flora and fauna that depend on a river have the right to thrive. Just as the lion hunts the antelope as part of the natural cycle of life, recognizing Rights of Nature does not put an end to fishing or other human activities. Rather, it places them in the context of a healthy relationship where our actions do not threaten the balance of the system upon which human existence depends [16].

The Earth-centered rights approach places nature's well-being at the centre of agricultural systems, not short-term profits, and implies that growing food sustainably cannot be done large-scale. Namely, one cannot grow thousands of acres of a single crop without killing biodiversity. Recognizing Nature's rights means supporting small-scale farming and means recognizing that agricultural innovation takes place by farmers in their fields, not scientists in lab coats [34].

In resolving a complex environmental protection issue, there is certainly another path based on science and the wisdom of the Indigenous peoples, which tells us that the forests, the rivers, glaciers and everything else in Nature are bound together in a single system of which we humans are all a part. This conception affirms that the invisible hand of the market will not magically establish balance with Nature, but rather, that this can only be achieved by a humanity that is conscious of its responsibility to safeguard all the components of Mother Earth. For the Earth system to continue to function as we know it, we must respect the integrity and interconnection of each one of its aspects. Human beings, instead of treating Nature like an object that we are free to commercialize or alter through technology, should help to protect the Earth [6].

7. ZAKLJUČAK

Po današnjem poimanju prava, priroda je vlasništvo, pa je zadaća samih ljudi da redefini-
raju odnose u društvu i da se oslobode vjero-
vanja da Zemlja “pripada” samo njima. Novi zem-
ljocentrični pristup zaštiti okoliša određuje
položaj čovjeka u ekološkom okviru, s time da
je priroda označena kao središte sustava.

Kako pristup informacijama o okolišu i spo-
sobnost sudjelovanja u donošenju odluka sami
po sebi ne osiguravaju da se odluke donose u
duhu poštivanja ostalih elemenata ekološkog
upravljanja u zajednici, autori smatraju da do-
sadašnje pravo zaštite okoliša, kao dio postoje-
ćeg humanocentričnog sustava, treba unaprije-
diti dosezima zemljocentričnog pristupa. Kao i
za svaku uspješnu promjenu neophodno je raz-
vijanje svijesti da bi se priznala prava obe-
spravljenima, a po zemljocentričnom pristupu
Zemlja se smatra obespravljenom. U tom smi-
slu neophodno je europski institucionalni okvir
obogatiti uspješnim rješenjima iz drugih konti-
nenata i civilizacija.

Autori se zalažu za redefiniranje javnog inte-
resa kako bi se obuhvatili interesi drugih pripad-
nika zemaljske zajednice. Pravnu legitimaciju
javnosti da započne sudski postupak u javnom
interesu treba široko tumačiti na način da se
uključi priroda i postupanje u ime prirode.

Predlaže se ustrojavanje novog institucional-
nog okvira s ciljem promicanja održivog kori-
štenja prirodnih resursa za oživotvorenje više-
strukih ciljeva zemljocentričnog pristupa, kao i
zemljocentrično upravljanje, uz uzajamno jača-
nje promicanja dobrobiti sveukupnosti zemalj-
ske zajednice.

Mišljenje je autora da pojedine dosege Uni-
verzalne deklaracije o pravima Majke Zemlje
treba ugraditi u vrednote Univerzalne deklar-
acija o ljudskim pravima iz 1948., jer je neumitna
veza između stanja okoliša i ljudskih prava, a
od dana donošenja Univerzalne deklaracija o
ljudskim pravima protekao je i znatan vremen-
ski odmak s brojnim promjenama u društvu i
stanju okoliša.

Republika Hrvatska ima sve razvijeniju eko-
lošku svijest, u institucionalnom okviru očuvanje
prirode i čovjekova okoliša navodi se kao ustav-
na kategorija, aktivnosti i utjecaj ekoloških udru-
ga su u porastu, te je na tragu tih društvenih po-
maka potrebno u propise središnje vlasti i

7. CONCLUSION

According to current concept of law, nature
is the property, so it is the task of humans
themselves to redefine relationships in the soci-
ety and to dismiss the belief that the Earth be-
longs to them. The new Earth-centric approach
to environmental protection defines status of a
human being in the environmental context,
with that the nature is designated as being a
centre of the system.

As access to environmental information and
the ability to become involved in decision-mak-
ing do not in themselves ensure that decisions
are made in the spirit of respect for other ele-
ments of community ecological governance, the
authors hold that present environmental law, be-
ing an element of the existing humanocentric
system, should be upgraded with achievements
of the Earth-centric approach. Just as in any suc-
cessful development, what is necessary is aware-
ness building for recognizing the rights of right-
less, where according to Earth-centric principle
the Earth is considered rightness. In that respect
it is necessary to enrich European institutional
framework with the arrangements originating
from other continents and civilizations.

Authors urge to redefine public interest to
include the interests of the other members of
the Earth community. Standing for the public
to issue legal proceedings in the public interest
should be expansively interpreted to include
nature and on behalf of nature.

It is proposed to set up a new institutional
framework with the scope of promoting sustain-
able use of natural resources for implementing
the multifold objectives of Earth-centric ap-
proach, as well as the Earth-centric manage-
ment, while strengthening reciprocally the well-
being of Earth community in its integrity.

Authors are of the opinion that particular
achievements of the Universal Declaration of
the Rights of Mother Earth should be incorpo-
rated in values of the 1948 Universal Declara-
tion of Human Rights, as liaison between the
state of the environment and human rights is
inevitable, and since the date of adoption of the
Universal Declaration of Human Rights, a sub-
stantial time period elapsed distinguished by a
range of developments in the society and the
state of the environment.

The Republic of Croatia is characterized by
all the more developed environmental aware-

lokalnih zajednica ugraditi pojedine dosege novog pristupa zaštiti prirode, na osnovi najbolje prakse zemljocentričnog sustava. Danas je korištenje prava u ekološkim predmetima u suštini otežano pravilima građanskopravnog postupka kojega primjenjuju sudovi, s obzirom da takva pravila zahtijevaju utvrđivanje uzročno-posljedične veze između štete i štetne radnje koji su teško dokazivi u ekološkim predmetima.

ness. In its institutional framework the conservation of nature and human environment is referred to as constitutional category, the activity and the impact of environmental non-governmental organizations is on the rise, and in the spirit of such social advancements it is necessary to incorporate into state and local legislation particular achievements of the new approach to nature protection, grounded on best practice of the Earth-centric system. Presently, exercising the rights in environmental cases is essentially hindered by rules of civil law procedure applied by courts, as such rules insist on the cause-and-effect between the damage and damaging act which is hardly provable in environmental cases.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Universal Declaration of The Rights of Mother Earth adopted on 22.4.2010 by World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth, therightsofnature.org, 1. 09.2011.
- [2] The Universal Declaration of Human Rights adopted on 10.12.1948 by the United Nations General Assembly, www.un.org, 01.09.2011.
- [3] Global Change Program, University of Michigan, www.globalchange.umich.edu, 15. 01.2012.
- [4] How We Can Change Our Law to Protect the Rights of Nature, interview with Cormac Cullinan by Brianne Goodspeed, AlterNet, 26.4.2011, www.alternet.org, 10. 09.2011.
- [5] Barlow, M., Nature: A Living Ecosystem From Which All Life Springs, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011.
- [6] Solón, P., The Green Economy Versus the Rights of Mother Earth, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011.
- [7] Walljasper, J., Rediscovering the Commons' Connections to Honoring and Nurturing the Wonders of Mother Earth, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011
- [8] Does Nature Have Rights?, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2010
- [9] Stone, C.D., Should Trees Have Standing? — Toward Legal Rights for Natural Objects, 45 S.Cal.L.Rev. 450 (1972).
- [10] Cullinan, C., If Nature Had Rights, Orion Magazine, January/February 2008, www.orionmagazine.org
- [11] Schumacher, E.F., Small is Beautiful: Economics as if People Mattered, Harper Perennial, 1989.
- [12] Cullinan, C., Wild Law: A Manifesto for Earth Justice, Green Books, 2003.
- [13] The Gaia Foundation, www.gaiafoundation.org, 15. 01.2012.
- [14] Berry T, Evening Thoughts, Sierra Club Books, 2006.
- [15] Pontin, B., Wild law: sustainable development and beyond?, Environmental Law & Management, 19 (2007), 59-62.
- [16] Biggs, S., Margil, M., A New Paradigm for Nature: Turning our Values into Law, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011.
- [17] Global Campaign to Bestow Legal Rights on Mother Earth, Deen, T., Chelsea Green, www.chelseagreen.com, 10.9.2011
- [18] World Charter for Nature - A/RES/37/7, United Nations, 28 October 1982, www.un.org
- [19] Indigenous and Tribal Peoples Convention (ILO 169), 1989, www.ilo.org
- [20] The Earth Charter, www.earthcharterinaction.org
- [21] ICC Urged to Accept "Ecocide" as an International Crime, IPS, June 15, 2011, www.ipsnews.net
- [22] Rights of Nature developments across the world, WildLawUK, www.wildlaw.uk, 15.10.2011.
- [23] Republic of Ecuador Constitution of 2008, Official Register, 20.10.2008, www.mmrree.gob.ec, 15.10.2011.
- [24] Greene, N., Rights of Nature, www.derechosdelanaturaleza.org/website/files/2011/01/Rights-of-Nature-Ecuador-Presentation-Cancun.pdf, 10.12.2011
- [25] Decree of Rights of Mother Earth of 7.12.2010, Legislative Assembly of the Multi-National State of Bolivia, <http://makanaka.wordpress.com/2011/06/06/the-law-of-mother-earth-by-bolivia/>, 20.12.2011.
- [26] Parliamentary Commissioner for Future Generations, jno.hu
- [27] In Spain, Human Rights for Apes, Time, 18.6.2008.
- [28] Price, B., Pittsburgh: First Major U.S. City to Recognize the Rights of Nature in Law, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011.
- [29] Recognizing the Rights of the Sacred in Mt. Shasta, California, interview with Ami Marcus, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011.
- [30] Mt. Shasta Water Rights: Who Decides?, Global Exchange and the Community Environmental Legal Defense Fund, 2010.
- [31] Wild Law: Is there any evidence of Earth jurisprudence in existing law and practice?, UK Environmental Law Association and the Gaia Foundation, March 2009.
- [32] Biological Diversity Conservation and the Law, IUCN, Environmental Policy and Law Paper No. 29, 1993
- [33] Community Resilience: a new form of Community Governance to deal with Climate Change, abstract from a talk by Jacqueline McGlade at the Gaia Foundation in June 2009, www.gaiafoundation.org
- [34] Mittal, A., The Nature of Farming and Farming with Nature, The Rights of Nature, Council of Canadians, FundaciónPachamama, and Global Exchange, 2011.